

Νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία Σκέψεις για τα θέματα Το Θέμα Α

Το 2021 είναι η δεύτερη χρονιά που το μάθημα της νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας θα εξεταστεί στις πανελλαδικές εξετάσεις ως κοινό μάθημα σύμφωνα με το ΠΣ του 2019. Η αλλαγή στη διδασκαλία του ενιαίου μαθήματος «Νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία» έχει εμπедωθεί και οδηγεί, σε αρκετές περιπτώσεις, σε ιδιαίτερα δημιουργικές εφαρμογές. Όσο για την εξέταση του μαθήματος (τα κριτήρια αξιολόγησης) τα δείγματα είναι διαφορετικά: οι «θεσμικές» προτάσεις, με σημαντικότερη -όπως είναι φυσικό- τα θέματα των πανελλαδικών του 2020, είναι λίγες και δεν έχουν βοηθήσει, όσο θα έπρεπε, την εναρμόνιση διδασκαλίας και αξιολόγησης. Σημαντική σε αυτήν την κατεύθυνση είναι η λειτουργία της ανανεωμένης «ΠΟΛΥΤΡΟΠΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ» που υποστηρίζεται από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (<http://politropi.greek-language.gr/>). Επίσης το ΙΕΠ δημοσίευσε προτεινόμενα θέματα και συμπληρωματικές οδηγίες τον Νοέμβριο 2020 (<http://iep.edu.gr/el/graf-b-yliko/geniko-lykeio>). Από την άλλη, πλήθος θεμάτων -κριτηρίων διακινείται πλέον στον δημόσιο χώρο: στην εκπαιδευτική καθημερινότητα, σε επιμορφωτικές συναντήσεις, σε δημοσιευμένα στο διαδίκτυο θέματα, σε σχολικά βοηθήματα.

Επειδή, λοιπόν, συνυπάρχουν α) ο σχετικά ανανεωμένος τρόπος διδασκαλίας και αξιολόγησης και β) η αφθονία προτεινόμενων κριτηρίων αξιολόγησης, κρίνουμε σκόπιμο να ασχοληθούμε με τη λογική των θεμάτων και των ζητούμενων, όπως και πέρυσι. Πρόκειται για ζητήματα τα οποία σχετίζονται με τα θέματα του ενιαίου μαθήματος και, ενδεχομένως, προκαλούν άγχος στους/στις υποψηφίους/υποψήφιας¹.

Οι επισημάνσεις και οι όποιες «λύσεις» ή οδηγίες συνθέτουμε αποτελούν προϊόν της διδασκαλίας και των πραγματικών συνθηκών της τάξης. Έχουν, επομένως, παραχθεί μέσα στις πραγματικές συνθήκες και τις πραγματικές δυσκολίες των μαθητών. Επιπλέον έχουν προκύψει μέσα από τη τριετή τριβή μας με τα νέα προγράμματα, την παρακολούθηση ποικίλων ημερίδων και σεμιναρίων, την επίμονη συζήτηση με συναδέλφους, οι οποίοι, επίσης, μοχθούν μέσα στις πραγματικές συνθήκες της τάξης. Τέλος, πολλές από αυτές τις απόψεις, οδηγίες κ.λπ έχουν διαμορφωθεί στο πλαίσιο συζητήσεων στον ιστότοπο agathi.pbworks.com.

Μετά τις αναγκαίες διευκρινίσεις που προηγήθηκαν, κρίνουμε σκόπιμο να θυμίσουμε τι προβλέπει η διάταξη για την εξέταση του μαθήματος.

1. Δίνονται στις μαθήτριες και τους μαθητές δύο ή τρία μη διδαγμένα κείμενα, συνολικής έκτασης έως τρεις σελίδες, ένα εκ των οποίων είναι λογοτεχνικό, σε ολοκληρωμένη ή αποσπασματική μορφή, (ποίημα, διήγημα, μυθιστόρημα ή θεατρικό έργο)· τα υπόλοιπα κείμενα μπορεί να είναι σε ολοκληρωμένη, ελαφρώς διασκευασμένη ή αποσπασματική μορφή: δημοσιογραφικά άρθρα, συνεντεύξεις, κριτικές, δοκίμια, επιστημονικά κείμενα, αφίσες με λεζάντα, πληροφοριακά κείμενα με εικόνες, σκίτσα, πίνακες ή διαγράμματα κ.ά.), διαφορετικά μεταξύ τους ως προς το κειμενικό είδος, ώστε να αποτιμάται η αναγνωστική ικανότητα των μαθητών και μαθητριών σε ποικιλία κειμενικών ειδών. Τα κείμενα μπορούν να συνοδεύονται από σύντομο εισαγωγικό σημείωμα χωρίς ερμηνευτικά σχόλια.

¹ Στη συνέχεια του κειμένου θα περιοριστούμε στον αρσενικό τύπο όχι για λόγους σεξισμού, αλλά για να αποφύγουμε την κουραστική για την ανάγνωση διτυπία.

Επομένως οι μαθητές πρέπει να γνωρίζουν ότι θα έχουν να αντιμετωπίσουν τρία κείμενα, χωρίς να αποκλείεται η ΚΕΕ να επιλέξει τελικώς δύο, αν το μη λογοτεχνικό είναι μεγάλο και επαρκές σε φορτίο πληροφοριών και ιδεών. Ειδικότερα:

1. Τα μη λογοτεχνικά κείμενα ανήκουν σε διαφορετικό κειμενικό είδος, δηλαδή αφήγηση και εξήγηση ή περιγραφή και επιχειρηματολογία κ.λπ., χωρίς αυτό να είναι πάντοτε εφικτό. Είναι ισχυρά πιθανό με τη διατύπωση αυτή να εννοείται διαφορετικός κειμενικός τύπος παρά διαφορετικό κειμενικό είδος: δηλαδή τα κείμενα να είναι συνδυασμός δύο από τους εξής κειμενικούς τύπους: δημοσιογραφικά άρθρα, συνεντεύξεις, κριτικές, δοκίμια, επιστημονικά κείμενα, αφίσες με λεζάντα, πληροφοριακά κείμενα με εικόνες, σκίτσα, πίνακες ή διαγράμματα κ.ά
2. Επομένως τα μη λογοτεχνικά κείμενα μπορεί να είναι κείμενα λόγου ή πολυτροπικά κείμενα (εικόνες, διαγράμματα, σκίτσα κ.λπ).
3. Το λογοτεχνικό κείμενο μπορεί να ανήκει σε οποιοδήποτε λογοτεχνικό είδος (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο).
4. Το νοηματικό περιεχόμενο των μη λογοτεχνικών κειμένων πρέπει να είναι συναφές με κάποιον ή κάποιους από τους θεματικούς άξονες που προσδιορίζονται από το Πρόγραμμα Σπουδών. Εδώ, είναι καλό να σημειωθεί ότι οι άξονες είναι ευρύτατοι και γενικοί, ενώ δεν ταυτίζονται με την άτυπη παράδοση των «θεματικών κύκλων» στο γλωσσικό μάθημα (π.χ. νέοι, οικογένεια, επάγγελμα κ.λπ). Θυμίζουμε ότι είναι οι εξής:
 - Άμεσο κοινωνικό περιβάλλον (οικογένεια, σχολείο, παρέες –κοινωνικές ομάδες)
 - Ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο (κοινωνικοί θεσμοί, αγορά εργασίας, θεσμοί εξουσίας, αξίες)
 - Φυσικό περιβάλλον
 - Ψηφιακό περιβάλλον
 - Ταυτότητες (κοινωνικές, εθνικές, πολιτισμικές)
5. Τα θέματα είναι τέσσερα με διαφορετική έκταση, δυσκολία και μοριοδότηση.

ΤΟ ΘΕΜΑ Α

α) Το πρώτο θέμα σχετίζεται με τα μη λογοτεχνικά κείμενα και αφορά στη συνοπτική νοηματική απόδοση από τους μαθητές και τις μαθήτριες μέρους ενός κειμένου ή τη συνοπτική απόδοση των απόψεων που διατυπώνονται σε ένα κείμενο για κάποιο ζήτημα. Το πρώτο θέμα βαθμολογείται με 15 μονάδες.

Σύμφωνα με τις συμπληρωματικές οδηγίες του ΥΠΑΙΘ, Ιανουάριος 2020, αλλά και Οκτώβριος 2020:

«Για τη «συνοπτική νοηματική απόδοση» (το πρώτο θέμα κατά τον «τρόπο εξέτασης...») επισημαίνονται τα εξής:

α. Ζητείται από τους/τις μαθητές/τριες να αποδώσουν συνοπτικά μέρος του κειμένου ή απόψεις που διατυπώνονται στο κείμενο για κάποιο ζήτημα.

β. Τα ερωτήματα που τίθενται στο πρώτο θέμα καλούν τους μαθητές και τις μαθήτριες να εντοπίσουν τις σχετικές πληροφορίες στο κείμενο, να τις παραφράσουν και να τις αποδώσουν συνοπτικά

γ. Το πληροφοριακό ύψος λόγου αποτιμάται στους επιμέρους τομείς της αξιολόγησης του Θέματος Α «Οργάνωση» και «Γλώσσα». Ο εντοπισμός των κριτών σημείων του ζητούμενου κειμένου αναφοράς εντάσσεται στην αποτίμηση του περιεχομένου του κειμένου που έχει παραχθεί (επιμέρους τομέας «Περιεχόμενο»)

Στο Α Θέμα λοιπόν καλούνται οι μαθητές/τριες να συνοψίσουν:

α) ένα μέρος του κειμένου. Σε αυτήν την περίπτωση δίνεται συνήθως το μέρος με αναφορά σε συγκεκριμένες παραγράφους. Θεωρητικά, θα πρέπει αυτές οι παράγραφοι να έχουν συνοχή και αλληλουχία και ορισμένη νοηματική αυτοτέλεια.

Π.χ. Να παρουσιάσετε συνοπτικά, σε 60 - 80 λέξεις, το περιεχόμενο των τριών πρώτων παραγράφων του κειμένου.

Σε αυτήν την περίπτωση, καθώς πρόκειται ρητά για πληροφοριακού τύπου κείμενο, ο/η μαθητής/τρια ορθό είναι να αρχίσει το κείμενό του με αναφορά στο θέμα που συνέχει το τμήμα του κειμένου το οποίο του ζητείται να αποδώσει συνοπτικά. Π.χ. «Ο/Η αρθρογράφος, ο/η συγγραφέας, ο/η συντάκτης αναφέρεται στον ρόλο που διαδραματίζει η τέχνη» (εάν υποθέσουμε ότι οι τρεις παράγραφοι έχουν αυτό το θέμα).

β) εναλλακτικά μπορεί να ζητηθεί η «συνοπτική απόδοση των απόψεων που διατυπώνονται σε ένα κείμενο για κάποιο ζήτημα».

Αυτή η διατύπωση, αν και πάντοτε ανήκει στον εντοπισμό πληροφοριών σε ένα κείμενο, συνδυάζει την πυκνωση με την κατανόηση ολόκληρου του κειμένου και, ίσως, είναι πιο απαιτητική. Ιδίως εάν πρέπει να εντοπιστούν απόψεις διάσπαρτες σε ολόκληρο το κείμενο. Π.χ. Να παρουσιάσετε συνοπτικά τις απόψεις του συγγραφέα σχετικά με την ευθύνη της Πολιτείας για την έξαρση του φαινομένου της βίας. (60-80 λέξεις).

Τότε για να είναι πλήρης η απάντηση πρέπει να συμπεριληφθούν όλες οι απόψεις οι σχετικές, όμως, με τις ευθύνες της πολιτείας, σε όποιο σημείο του κειμένου και να βρίσκονται. Σε τέτοια εκφώνηση υπάρχουν οι εξής κίνδυνοι / λάθη που πρέπει να αποφεύγει ο μαθητής:

- i) να παραλείψει ταιριαστή νοηματικά πληροφορία του κειμένου
- ii) να αναφέρει στοιχεία/ απόψεις που δεν εμπίπτουν στον περιορισμό. Για παράδειγμα να αναφέρει ευθύνες για τον περιορισμό της βίας που αφορούν την οικογένεια και όχι την πολιτεία.

Και σε αυτήν την περίπτωση ενδείκνυται ο μαθητής να αρχίσει το κείμενο του με ορισμένη, αλλά πολύ σύντομη αναφορά. Π.χ. «Ο/Η συγγραφέας θεωρεί ότι η πολιτεία πρέπει να ενισχύσει τους προληπτικούς μηχανισμούς εναντίον της βίας.....»

Και στην α και στη β περίπτωση είναι πολύ σημαντικές μερικές πολύ απλές αρχές:

- Στο μαθητικό κείμενο παρουσιάζονται συνοπτικά όλες οι ουσιώδεις για το νοηματικό κέντρο πληροφορίες. Ο εντοπισμός και η αξιοποίηση των κύριων σημείων του κειμένου σχετίζεται με την πληρότητα του περιεχομένου.
- Αξιοποιούνται όσες συμπληρωματικές πληροφορίες είναι αναγκαίες και «χωρούν» στο όριο λέξεων που θέτει η εκφώνηση. Καλό είναι οι μαθητές να μην υπερβαίνουν το όριο ούτε, βέβαια, να υπολείπονται. Το δεύτερο μπορεί να σχετίζεται με παράλειψη σημαντικών πληροφοριών.
- Αποτυπώνεται η «λογική» του αρχικού κειμένου: η οργάνωσή του, οι λογικές σχέσεις που διέπουν τις ιδέες με τις οποίες συγκροτείται, η συλλογιστική πορεία.
- Το μαθητικό κείμενο δεν πρέπει να μιμείται το αρχικό· κοινώς να μην «αντιγράφει» το αρχικό κείμενο. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο μαθητής υποχρεώνεται να αντικαταστήσει όλες τις λέξεις του αρχικού κειμένου με συνώνυμες (κάτι που μπορεί να παγιδεύσει ακόμη και σε νοηματικά, λάθη), αλλά να επιτύχει την απόδοση του αρχικού κειμένου με τον δικό του τρόπο/ύφος.

- Το μαθητικό κείμενο έχει την αναγκαία γλωσσική ποιότητα: σαφήνεια, ακρίβεια, τήρηση των γραμματικοσυντακτικών κανόνων.
- Οι κατάλληλες τεχνικές πύκνωσης, η λογική αλληλουχία, η γλωσσική ποιότητα σχετίζονται με την οργάνωση και τη γλώσσα του κειμένου.
- Τηρείται το όριο των λέξεων, όπως αυτό ορίζεται στην εκφώνηση.
- Γενικώς, το μαθητικό κείμενο έχει νοηματική αυτοτέλεια: δεν προϋποθέτει δηλαδή να έχει διαβάσει ο αναγνώστης το αρχικό για να μπορεί να παρακολουθήσει τη συνοπτική απόδοση. Άλλωστε ο πραγματικός λόγος μιας συνοπτικής απόδοσης (της α ή της β μορφής) είναι να έχει ο αναγνώστης μια πρώτη εικόνα του περιεχομένου από ένα κείμενο που δεν έχει διαβάσει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

Τροποποίηση της με αρ. πρωτ. 107268/Δ2/03-07-2019 Υ.Α. (Β' 2881) ως προς τον τρόπο εξέτασης του μαθήματος «Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία» της Γ' τάξης ΓΕΛ Αρ. Πρωτ. 124892/Δ2 02-08-2019.

Τεύχος Β' 4441/03.12.2019 ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ 50091.

Οδηγίες για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας και των Αρχαίων Ελληνικών στη Γ' τάξη Ημερήσιου Γενικού Λυκείου και Γ' και Δ' τάξεις Εσπερινού Γενικού Λυκείου για το σχολικό έτος 2020-2021 Αρ. Πρωτ. 134046/Δ2/06.10.2020 με τις εκεί ρουμπρικές αξιολόγησης.

Για το μάθημα της «Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας» Συμπληρωματικές οδηγίες ΥΠΑΙΘ 9/1/2020 Αθήνα, 09-01-2020 Αρ. Πρωτ. 2376/Δ2

<http://iep.edu.gr/el/graf-b-yliko/geniko-lykeio>

http://iep.edu.gr/images/IEP/Modules/Sj_K2_Extra_Slider/Fakeloi_Ylikou/Neoelliniki-Glossa_G-Lykeiou_Fakelos-Ekpaideutikou.pdf

http://www.iep.edu.gr/images/IEP/Modules/Sj_K2_Extra_Slider/Fakeloi_Ylikou/Neoelliniki-Glossa_G-Lykeiou_Fakelos-Ylikou_Diktva-Keimenon.pdf

Κόχιλα, Ι., Κυριακουλάκη, Α., Μουντάνου, Ρ. (2019). *Νεοελληνική Γλώσσα, Γ' Λυκείου*. Αθήνα: Πολύτροπη Αρμονία.

www.agathi.pbworks.com